Poulenc aan Éluard en Apollinaire

Mon cher Guillaume, mon cher Paul,

Daar zitten jullie dan, ergens in de eeuwigheid, vermoedelijk nog altijd druk in discussie over de poëzie. Ik hoop dat er tenminste een behoorlijke fles wijn op tafel staat. Ik denk nog vaak aan jullie. Sterker nog: ik krijg jullie maar niet uit mijn hoofd. En uit mijn muziek al helemaal niet.

Guillaume, de dichter van mijn jeugd. Ah - ce Paris! De schilders, de schrijvers, de cafés, de schandalen! Wat namen we onszelf serieus, terwijl we ons best deden om vooral niets serieus te nemen.

En jouw stem! Ik hoor haar nog altijd. Er zat iets ondeugends in, iets vrolijks, maar tegelijkertijd een verdriet dat je niet verklaren kon. Misschien ben ik mijn hele leven wel blijven proberen precies dát in muziek te vangen: een lach waarachter een traan schuilgaat.

Jij leerde me dat poëzie kon dansen, dat de meest wonderlijke beelden volkomen vanzelfsprekend konden zijn, en dat melancholie des te ontroerender wordt wanneer ze zich achter een glimlach verschuilt.

En dan jij, Paul.

Met jou werd het leven niet bepaald eenvoudiger, maar zoveel dieper. De liefde, het verlangen, de angst om te verliezen. Jij schreef over wat mensen voor elkaar kunnen betekenen, maar ook over wat ze elkaar aandoen. En toen de wereld werkelijk in brand stond, gaf jij woorden aan wat niemand ons kon afnemen: de vrijheid.

Soms vraag ik me af of ik zonder jullie ooit mijn eigen stem had gevonden.

Men zegt over mij dat ik twee kanten heb. De Parijse straatjongen die van een goede grap houdt, en de monnik die in een kerk naar de stilte luistert. Ik ben allebei, liefst tegelijkertijd! Ik houd van het leven! En waarom zou God geen gevoel voor humor hebben?

In mijn *Sept Chansons* staan jullie woorden naast elkaar. Wat een gezelschap! De wonderlijke verbeelding van Guillaume, de hartstocht van Paul. Achter jullie wonderlijke beelden, jullie verliefde woorden en jullie stoutmoedige dromen schuilt steeds diezelfde vraag: hoe leef je, hoe heb je lief, en hoe verdraag je het verlies van wat je lief is? En dan mijn muziek, die zich daar met het grootste plezier tussen mengt. Want een beetje muzikale brutaliteit is mij nooit vreemd geweest.

Jullie woorden hebben een eigen ritme, een eigen melodie. Soms hoefde ik er alleen maar naar te luisteren om te weten welke kant de muziek op moest.

Overigens heb ik alvast nagedacht over mijn grafschrift. Je kunt daar tenslotte maar beter zelf voor zorgen.

‘Hier rust Francis Poulenc, de musicus van Apollinaire en Éluard.’
Dat lijkt me uitstekend. Kort, bondig en volkomen terecht, vinden jullie niet?

Jullie eeuwig toegewijde,

Francis

Ley aan Rousseau

Cher Monsieur, Beste meneer Rousseau,

Wij kennen elkaar niet, maar ik ken u wel, in zekere zin, via uw boeken. Die hebben een diepe indruk op mij gemaakt, vooral Émile, ou De l'éducation. Met uw pleidooi om de ontwikkeling van een kind vanuit het kind zelf te bezien, dat met onbevangen blik indrukken opdoet uit de wereld om hem - of haar - heen, en zich daardoor ontwikkelt en groeit op een natuurlijke wijze, heeft u me in mijn hart geraakt en kan ik het grondig eens zijn.

Ik heb een zoontje. In navolging van uw filosofie probeer ik hem in alle vrijheid de wereld te laten ontdekken. Zijn ontdekkingstocht, die een optelsom is van kleine moment vol verwondering, nieuwsgierigheid, betrokkenheid of afkeer, zijn voor mij evengoed een ontdekkingstocht. Het is een genot om met hem mee te kijken, om het leven en de wereld met onbevangenheid, zonder oordeel, tegemoet te treden. Een egeltje in huis is een wereld belevenis. Of een zwerfhond op straat. Met hem meekijkend hierinner ik me mijn eigen kindertijd. 's Nachts keek ik graag naar de hemel en verwonderde me over de uitgestrektheid van het heelal.

Beste monsieur Rousseau, ik heb een vraag die ik – met enige schroom – aan u zou willen stellen.

Hoe kan het zijn dat u, juist u, besloot om uw vijf kinderen meteen na hun geboorte af te staan aan een instelling voor vondelingen? Waarom heeft u zich het genoegen ontzegd om hun verkenning van de wereld, de natuur en uiteindelijk zichzelf als individu van nabij waar te nemen?

Ik verwacht geen antwoord van u, maar wilde de evengoed de vraag aan u voorleggen. Soms is het stellen van een vraag minstens zo bevredigend als het krijgen van een antwoord.

Met de meeste hoogachting,

Madeleine Ley

Rousseau aan Ley

Cher Madame Ley, Beste Madeleine,

Hartelijk dank voor uw schrijven. Uw brief ontving ik zo'n 150 jaar na mijn dood.
Mijn dankbaarheid is er niet minder om.

Het moment dat u uw brief aan mij schreef moet ongeveer samenvallen met de tijd waarop u uw eerste literaire werk schreef, de Petites Voix. Kindergedichtjes. In simpele woorden beschrijft u daarin alledaagse situaties, die door een volwassene al gauw als niet van belang zullen worden beoordeeld, maar die voor een kind Gebeurtenissen van Belang zijn. U heeft die gebeurtenissen via de ogen van het kind mooi verwoord, in muzikale taal. En gelukkig bleef u daarna bijna jaarlijks met nieuw werk komen. Romans, filosofisch werk, korte verhalen.

Tot WO II uitbrak. Te leven in oorlogstijd, en toch die onbevangen kinderlijke waarneming zonder oordeel te willen behouden, lijkt mij ondoenlijk. Sommige leefwerelden leggen mensen het zwijgen op. Oorlog kan dat doen. Na uw laatste romen, Le Grand Feu, geschreven in 1939, heeft u niets meer gepubliceerd. Wegens 'mentale problemen'. Voorvoelde u in 1939 wat de wereld te wachten stond? Schreef u daarom Le Grand Feu? Als een Cassandra die uiteindelijk besluit stom te blijven?

Wat betreft uw vraag over de opvoeding van mijn vijf kinderen ... Eerlijk gezegd ben ik pas door uw brief en het beluisteren van de Petites Voix, in de toonzetting van Francis Poulenc, gaan beseffen dat ik wellicht heb onderschat hoezeer niet alleen de kinderlijke waarneming van de wereld van belang is voor de ontwikkeling van het kind, maar dat ook de blik van de volwassene, die als het ware door de knieën gaat en naast het kind mee kijkt, van belang is. Voor die volwassene! Dat het ons dicht bij – wat u zo treffend verwoordde – verwondering over de wereld houdt. Ik dank u voor dat inzicht.

Hoogachtend,

J. J. Rousseau

Lister aan Rousseau

Geachte Monsieur Rousseau,

Gunt u mij een moment om u middels deze brief postuum dank te zeggen voor de manier waarmee u het eerste boek van uw autobiografie ‘Les Confessions’ aanvangt:
"Je sens mon coeur et je connais les hommes. Je ne suis fait comme aucun de ceux que j'ai vus; j'ose croire n'être fait comme aucun de ceux qui existent."
“Ik ervaar mijn eigen innerlijk en ik ken de mensen. Ik ben niet gemaakt als enig ander mens die ik ooit heb ontmoet. Ik durf zelfs te geloven dat ik niet gemaakt ben als enig ander mens ter wereld.”
Jean-Jacques Rousseau, geboren in Genève in 1712. U heeft met uw theorieën over ‘volonté générale’, de algemene wil van de samenleving als een collectief geheel, grote invloed gehad op de Franse, en daarna ook de Amerikaanse Revolutie. U geloofde dat mensen van nature goed, vredelievend en vrij zijn, maar dat ze door de beschaving, door eigendom en de kunstmatige samenleving worden gecorrumpeerd en ongelijk gemaakt. Ook homosexualiteit zag u als moreel verval.
Ik ben Anne Lister, geboren in Halifax, Yorkshire, in 1791. Ik geloof stellig in de Engelse klassenmaatschappij waarin ik ben geboren. Ik streef ernaar hogerop te klimmen door te zoeken naar sociale verbanden met leden van de upperclass. Ik acht de uitbreiding van het kiesrecht (nu ook voor mannen zonder grondbezit) zeer onwenselijk.

Ik ben vastbesloten mijn leven vast te leggen door dagelijkse, zeer gedetailleerde dagboeknotities. Ik ontwikkelde een geheimschrift om zo ook de zaken te benoemen die niet door iedereen gelezen mogen worden. Waarmee ik geloof dat ik voor eeuwig en altijd mijn aantrekking tot vrouwen heb kunnen verbergen. Ik schreef, in mijn cryptische code:

“Ik hou, en hou uitsluitend, van het schone geslacht, en omdat ik op mijn beurt door hen word bemind, verzet mijn hart zich tegen elke andere liefde dan de hunne.”

Monsieur Rousseau, u ziet, wij lijken niet veel op elkaar. Uw filosofie over hoe privé bezit ongelijkheid, jaloezie en kunstmatige trots creëert, daar heb ik niet veel mee op. Ik ben zeer trots op mijn Shibden Hall en het landgoed eromheen. Ik ontvang pacht van de boeren die mijn grond gebruiken. Ik ben conservatief in mijn politieke opvattingen. En ik geloof dat mijn ‘vreemdheid’, zoals ik mijn aantrekking tot vrouwen noem, goed is zoals het is. Omdat ik weet dat God mij zo geschapen heeft.

Maar over deze stelling zijn we het eens:
“Ik ervaar mijn eigen innerlijk en ik ken de mensen. Ik ben niet gemaakt als enig ander mens die ik ooit heb ontmoet. Ik durf zelfs te geloven dat ik niet gemaakt ben als enig ander mens ter wereld.”

Op momenten wanneer ik het in mijn leven moeilijk heb gehad, heeft deze zin mij gesterkt. En daarvoor dank ik u.

Hoogachtend,

Anne Lister.

Brecht aan Shakespeare

Beste William, of mag ik Bill zeggen?

Ik schrijf je vanuit Berlijn, 1929

Zojuist heeft componist Kurt Weill mij zijn Ballade vom ertrunkenen Madchen laten horen, een compositie gemaakt op een gedicht van mij uit 1919. Het gaat over de communiste Rosa Luxemburg, vermoord door extreem-rechtse knokploegen, de Freikorpsen, en in een kanaal gedumpt. What's new?

Jouw toneelteksten gaan over het menselijk tekort van de heersende macht en dat geef je op weergaloze wijze gestalte. Ik bewonder je stijl, je eruditie, je psychologisch inzicht, je dramaturgie.
Maar…het is amusement op hoog niveau! Later deze eeuw zal men de televisie uitvinden, medium bij uitstek om de mensen zich kapot te laten amuseren. Jij zou een goede soap-schrijver zijn geweest!
Nu hoor ik je denken: wat een 'dominee'…

Ja, het is waar, ik preek, voor de verworpenen der aarde, ik leg de vinger op de kapitalistische wonde!
Want het is nodig. Wij kunstenaars moeten niet pleasen maar bijten!

Neem als voorbeeld jouw nobele Ophelia. Zij bezwijkt onder de terreur van dat konkelende hof en jij laat haar poëtisch zingend, omringd door bloemenkransen ten onder gaan in een idyllisch kabbelend beekje.

Wat een schitterende, bedwelmende en verleidelijke afleidingsmanoeuvre! Bij mij werkt dat net even anders.

Want nu we het toch over verdronken vrouwen hebben; denk nog even terug aan Rosa Luxemburg.
Geen idyllisch beekje voor Rosa, mijn verdonken meisje, maar een kille trage rivier.
Geen prachtige jurk met bloemenkransen, maar een biologisch proces waarin het lichaam wegrot.
Geen poetische zwanenzang, integendeel, God vergeet haar.

Ze heeft het volk de waarheid verteld, en daarom hebben de machthebbers haar uit de weg geruimd.
Punt.
Ik wil daarom dat de toeschouwer kritisch nadenkt over macht, armoede, politieke moord en vervolgens met zijn achterwerk uit de theaterstoel komt om de maatschappij te gaan verbouwen.
Pas dan zal de wereld veranderen!

Met een buiging en een stevige arbeidersgroet,

Bertolt Brecht

Shakespeare aan Brecht

Waarde heer Brecht,

Met buitengewone interesse heb ik kennisgenomen van uw toneelwerken.
Uw manier om het publiek aan het denken te zetten, in plaats van het slechts mee te slepen in een verhaal, vind ik bewonderenswaardig.
Zelfs uw acteurs mogen niet langer volledig in hun rol verdwijnen!
U vraagt ze nu om halverwege hun dood even opzij te stappen en te vertellen wat ze ervan vinden.
U durft de wereld kritisch te bekijken en maatschappelijke onrechtvaardigheden op het toneel zichtbaar te maken.
Uw vervreemdingstechniek is een vernieuwende manier om toeschouwers niet alleen te laten voelen, maar ook te laten nadenken.

Toch zou ik u graag één tip willen geven.
Vergeet niet dat emoties een grote kracht kunnen hebben.
Hoewel het belangrijk is dat uw publiek kritisch nadenkt, kan het ook geraakt worden door de personages en hun verhalen.
Soms kan een vleugje romantiek, tragiek of humor ervoor zorgen dat uw boodschap nog dieper doordringt.

Blijf vooral vernieuwen en het theater gebruiken om mensen wakker te schudden. Uw werk bewijst dat toneel meer kan zijn dan vermaak: het kan een spiegel zijn die de samenleving zichzelf voorhoudt.

Met oprechte bewondering en collegiale groet,

William (Bill) Shakespeare

Funeral Blues W.H. Auden vertaling Kees Taat

Zet de klokken stil, doe de deur op slot
Laat de hond niet blaffen, geef hem een bot
Staak het pianospel want met slaande trom
Komt daar de kist, verduister de zon

Roep naar het vliegtuig om boven te blijven
En groot aan de hemel Hij Is Dood te beschrijven
Voorzie alle duiven van paarse kragen
En laat de agenten zwarte handschoenen dragen

Hij was mijn noorden, mijn zuid, west en oost
Mijn werken, mijn slaap, mijn geluk en mijn troost
Mijn middag, mijn avond, mijn spraak en mijn zwijgen
Ik dacht dat het eeuwig en altijd zou blijven

Laat de fonkelende sterren nu doven
Verberg snel de maan, doe het licht uit daarboven
Leeg de rivier, de zee, oceaan
Want niets heeft het recht om nog voort te bestaan

Auden aan Swinburne

Beste heer Swinburne,

Het is merkwaardig een dichter te schrijven die al gestorven is, vooral wanneer men vermoedt dat hij zelf meer plezier zou hebben gehad in het schrijven van een brief dan in het ontvangen ervan.

Laat mij beginnen met bewondering. U bezit iets wat ik bij weinig dichters zo sterk aantref: een oor dat de taal niet slechts begrijpt, maar haar hoort zingen.
Uw regels bewegen zich soms alsof zij niet door een gedachte worden voortgebracht, maar door een getij.
Medeklinkers botsen tegen elkaar, klinkers stromen voort, en voor men goed en wel heeft begrepen wat er wordt beweerd, heeft men het al gevoeld.

Dat is een gevaarlijke gave.

Soms lijkt het alsof u zo verliefd bent geworden op de muziek van de taal dat u haar toestaat de plaats van de gedachte in te nemen.
Een dichter mag de lezer verleiden. Hij mag hem zelfs bedwelmen. Maar hij moet hem daarna niet zonder kompas achterlaten.

Er is nog iets.

Uw opstandigheid bewonder ik, maar ik vertrouw haar niet altijd.
De dichter die voortdurend tegen de wereld schreeuwt, loopt het risico uiteindelijk afhankelijk te worden van de wereld waartegen hij zich verzet.

Uw beste verzen hebben meer duurzaamheid dan hun reputatie als schandaal doet vermoeden. Wat werkelijk blijft, is niet de verbodenheid van een onderwerp, maar de precisie waarmee een menselijke ervaring is gevangen.

En daar, mijnheer Swinburne, ligt uw grootste verdienste.

U heeft aangetoond dat vervoering zelf een onderwerp van poëzie kan zijn.
U heeft de grenzen van het ritme getest alsof u wilde weten hoeveel verlangen een versregel kon bevatten voordat hij brak.
U hebt de taal soms tot het uiterste gedreven.

Mijn advies zou daarom niet zijn: wees minder uitbundig.
Het zou zijn: wees uitbundig met meer wantrouwen.

Met bewondering, maar ook met enige professionele bezorgdheid groet ik

W. H. Auden